

УДК 78.071.1Барв+78.071.1Рев](477)

Володимир Грабовський
(Дрогобич)

ВАСИЛЬ БАРВІНСЬКИЙ У КОЛІ РЕВУЦЬКИХ

У статті йдеться про стосунки двох творчих особистостей – Левка Ревуцького і Василя Барвінського. Їхні долі своєрідно переплелися, віддзеркаливши кращі риси творчої людини й інтелігентства в цілому. У коло розглянутих персоналій уведено представників молодшого покоління Ревуцьких: Валеріяна (сина фольклориста й мистецтвознавця Дмитра) – відомого театрознавця, професора, академіка Академії мистецтв України, якого доля в повоєнні часи привела до Канади, та Євгена (сина композитора Левка) – видатного лікаря-терапевта, професора, доктора медицини, автора ряду нових методик лікування.

Ключові слова: Василь Барвінський, Дмитро Ревуцький, Лев Ревуцький, Валеріян Ревуцький, Євген Ревуцький, українська музична культура, Тарас Шевченко, поема «Іржавець».

В статье речь идет об отношениях двух творческих личностей – Льва Ревуцкого и Василия Барвинского. Их судьбы своеобразно переплелись, отображая лучшие черты художника и интеллигенции в целом. В круг рассматриваемых персоналий введены представители младшего поколения Ревуцких: Валериан (сын фольклориста и искусствоведа Дмитрия) – известный театровед, профессор, академик Академии искусств Украины, которого судьба в послевоенное время привела в Канаду, и Евгений (сын композитора Льва) – выдающийся врач-терапевт, профессор, доктор медицины, автор ряда новых методик лечения.

Ключевые слова: Василий Барвинский, Дмитрий Ревуцкий, Лев Ревуцкий, Валериан Ревуцкий, Евгений Ревуцкий, украинская музыкальная культура, Тарас Шевченко, поэма «Иржавец».

The article deals with the relations of two creative personalities – Levko Revutskyi and Vasyly Barvynskyi. Their fates were intricately displaying the best features of the artist and the intellec-

tuals in general. In the scope of their personalities the representatives of the younger generation of Revutsky are represented. These are: Valerian (son of folklore and art critic Dmytro) – known theatre studier, professor, academician of the Academy of Arts of Ukraine, whose fate has led to the after war time in Canada, and Yevhen (son of composer Levko) – an outstanding practitioner, professor, M. D., author of a number of new methods of treatment.

Keywords: Vasyl Barvynskiy, Dmytro Revutskiy, Levko Revutskiy, Valerian Revutskiy, Yevhene Revutskiy, Ukrainian musical culture, Taras Shevchenko, poem *Irzhavets*.

Стосунки творчих особистостей завжди викликають зацікавлення. Причиною цього можуть бути як питання вивчення безпосередніх творчих контактів, умотивованих близькими чи тотожними поглядами на світ, буття та їх мистецьке відтворення, так і картини інших сторін спілкування, скажімо, певні факти чи епізоди людського існування, що не мають прямого стосунку до професії. Маю на увазі ті дрібні вияви звичайних побутових деталей, без яких не обходиться життя жодної людини.

Що Барвінський був надзвичайно порядною і доброзичливою людиною, добре відомо. Відоме також його щире прагнення пізнати Україну, так би мовити, всебічно. Тому й зрозумілими були його титанічні зусилля до встановлення найтісніших контактів з особистостями літературно-мистецького середовища, у першу чергу композиторами. Ці зусилля дали результат: саме В. Барвінський, продовжуючи лінію своїх великих попередників-галичан, вибудовував мости пізнання, взаєморозуміння та творчих контактів всеукраїнського, скажімо, засягу. А що вони неодноразово руйнувалися, то щонайменша провина в цьому композитора. У нашій історії цілий народ не раз стояв перед загрозою роз'єднання і знищення.

Сьогодні нам важливо усвідомити, що два славетних українських роди з різних кутків України – Барвінських і Ревуцьких – не лише не загубилися, а й в особі непересічних його представників своєрідно переплелися, відзеркалюючи найкращі риси творчої людини й у цілому інтелігентства. На жаль, збереглося не дуже багато документальних свідчень співпраці й дружби представників цих родів. Тим важливішими будуть, мабуть, ті не надто розгорнені їх сторінки.

Із старших представників роду Ревуцьких – музикознавця й фольклориста Дмитра Ревуцького (1881–1941) і композитора Левка Ревуцького (1889–1977) – Василь Барвінський підтримував особливо товариські стосунки з Л. Ревуцьким. Д. Ревуцького спіткала трагічна доля: його було жорстоко вбито в Києві представниками «советської» влади.

Про свої враження від особи Левка Ревуцького та від його творчості В. Барвінський досить вичерпно розповів у своїй унікальній документальній повісті-нарисі, опублікованій у львівській газеті «Новий час» у 1929 році:

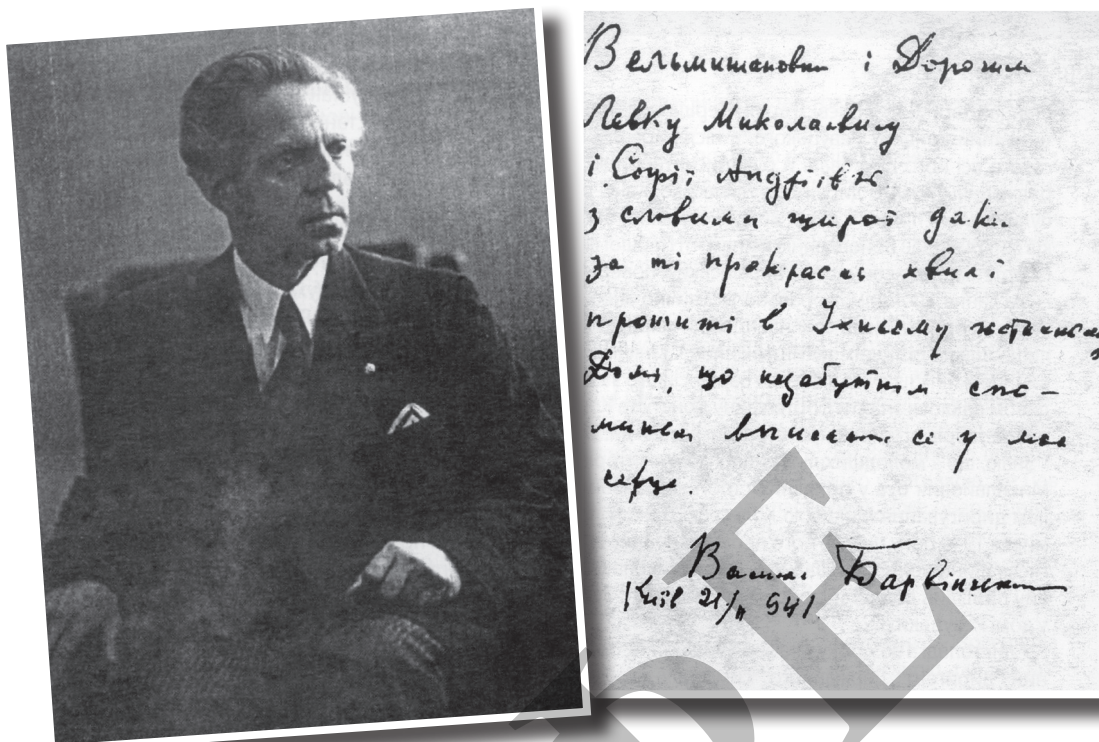
Під час концертів у Львові:
Б. Лятошинський, В. Барвінський,
Л. Ревуцький. 1939 р.

«Взагалі Ревуцького треба визначити як одну з найвизначніших появ на нашому музично-творчому овиді», – так у той час характеризував він колегу [1, с. 96]. Своїх поглядів та оцінок досягнень Л. Ревуцького в музиці композитор не змінював і, треба думати, що вони в нього могли лише розширюватися й поглиблюватися, не змінюючи загального позитивного й захопленого враження. Короткі зустрічі обох, коли це стало можливим, та спільні справи лише сприяли цьому.

Син видатного діяча Дмитра Ревуцького Валеріян Ревуцький (1910–2010) теж залишив по собі в українській культурі яскравий слід. Видатний театрознавець, педагог, літератор і театральний критик більшу частину свого 100- і піврічного життя прожив за кордоном: від 1944 року – в Італії, Великій Британії, а від 1950-го – у Канаді. Між іншим, у 1941–1942 роках він заснував Театр-студію «Іроно» в Київській музично-драматичній консерваторії, де викладав історію українського театру, а в 1943–1944 роках керував Театральною студією при Інституті народної творчості у Львові. Валеріян Ревуцький – автор великої кількості статей і матеріалів з історії театру і драми, опублікованих у різних країнах. Він автор кількох ґрунтовних монографій, більшість яких опубліковано в Торонто, Нью-Йорку, Парижі. Поміж них: «П'ять великих акторів української сцени», «Нескорені березильці Йосип Гірняк і Олімпія Добровольська», «Леся Курбас у театральній діяльності в оцінках сучасників». В Україні опубліковано книжку В. Ревуцького «В орбіті світового театру» (1995), «Віра Левицька. Життя і сцена» (1998), біографічні спогади «По обрїю життя» (1998).

Валеріян Ревуцький, небіж композитора, у своїх спогадах має кілька зворушливих сторінок про Василя Барвінського. Він пише: «Гості зі Львова з'явилися влітку у дядька вдома. Там я вперше познайомився з незабутнім Василем Барвінським. Представляючи мене, дядько сказав: “Це мій небіж, нині він студент, навчається у Москві, але він наш, киянин”. <...> Закінчуючи спогади про дядька Левка, хотілося б згадати ще два факти, пригадати голоси двох людей, що згадували про нього. Перший належить його колезі, відомому композиторові Василю Барвінському. А другий – звичайній людині, що мала змогу випадково зустрінутись з ним. В часи війни, у гостинному Львові, Василь Барвінський сказав мені: “Ми прожили два роки у творчому контакті. Яке то щастя було спілкуватися нам, українським композиторам! Та найщасливіші моменти в цьому періоді пов'язані з моїм знайомством з Левком Ревуцьким – великим моїм колегою і людиною”» [2, с. 176, 179].

В. Ревуцький, розповідаючи про доньку Миколи Лисенка, яка теж певного періоду свого життя мала щастя пізнати доброту й зичливість В. Барвінського, цілком слушно наводить такий факт: «Куди нас везуть?» – запитала Мар'яна Миколаївна. Дізнавшись, що до Станіслава, сказала: «То їдьте туди, а я відразу дам знати про це Василю Барвінському, і щось будемо робити, щоб влаштувати вас тут» [2, с. 214]. Чи потрібно уточнювати, що йшлося про більш, ніж людяне ставлення мистця до однієї з представниць славетного роду класика української музики?! Пам'ять Валеріяна Ревуцького зберегла чимало промовистих епізодів із мистецько-культурного життя драматичних літ середини ХХ ст. Його спогади тісно переплітаються з роздумами про долю, риси характеру тієї чи іншої особистості на розлозі тлі суспільного життя: «Моя друга згадка “летить” до відомого українського композитора Василя Барвінського, з яким я познайомився ще в Києві. Не пам'ятаю, хто саме переказав мені вислів його колеги Нестора Нижанківського про Барвінського як “людини злочинної доброти”. У цих трьох словах він увесь. Мабуть, важко знайти людину, яка б стільки, як він, допомагала в поліпшенні долі інших, використовуючи свої знайомства й авторитет. Його доброта просто не знала меж. Досить згадати, що тоді [йдеться про 1940-ві роки. – В. Г.] у своєму помешканні, навіть всупереч бажанню своєї дружини, він дав притулок українському композиторові Володимирі Грудину з його <...> 5-ма котами (кількість котів пропорційно зменшувалась з віддаленням від Києва: у Львові – 5, в Німеччині – 3, у Франції – 1). Його безмежна доброта і наївність, зокрема віра в те, що, мовляв, радянська влада повернеться до Львова з цілковито зміненим

Василь Барвінський. Підпис на звороті: «Вельмишановним і Дорогим Левку Миколайовичу і Софії Андріївні з словами щирої дяки за ті прекрасні хвили прожиті у Їхньому гостинному Домі, що незабутнім спомином вписали сі у моє серце. Василь Барвінський. Київ 21/II 1941»

на краще обличчям, і зумовили, без жодного сумніву, трагедію його останніх років. Коли вже пізніше у розмовах з будь-кимось доводилося згадувати його ім'я, то неодмінно обличчя співбесідника осявала радісна посмішка. А що вже казати про його численних учнів, що просто обожнювали його як педагога і людину» [2, с. 220].

Валеріян Ревуцький, проживши в далекому канадському Ванкувері тривалий час, до останніх днів свого життя цікавився реаліями України, особливо в ділянці її мистецької дійсності. Його зворушливі й багатогранні спогади – це широка панорама подій, постатей та рефлексій українського духу.

«Балада» Левка Ревуцького на тему української народної пісні для віолончелі із супроводом фортепіано вийшла друком у Києві 1937 року. Маю унікальний примірник цього видання, який отримав з рук св. пам'яті Марії Загайкевич (1926–2014) – доктора мистецтвознавства, відомої дослідниці української музичної культури. Працюючи над однією з книжок про В. Барвінського («Василь Барвінський у дослідженнях і матеріалах»), яка 2008 року вийшла друком у дрогибицькому видавництві «Посвіт», я звертався до людей, які особисто знали В. Барвінського й могли б допомогти мені в публікації спогадів про композитора. Поміж інших була й М. Загайкевич, з якою ми віддавна підтримували товариські стосунки. На подарованому примірнику «Балади» Л. Ревуцького є його дарчий надпис: «Дорогому Василю Олександровичу Барвінському. На ознаку пошани та добрий спогад від автора. Київ. 1939. XII. 23. Л. Ревуцький». Як згадувалося, композитори симпатизували один одному від початку їхнього знайомства (1920-ті роки), а дарунок Ревуцького було вручено колезі невдовзі після «золотого» вересня 1939 року, коли вже розпочалася Друга світова війна. На охайній обкладинці з цупкого паперу, зроблений, мабуть, руками В. Барвінського, є напис «Пшеничка». Композитор, дбаючи про поширення музики наддніпрянських

композиторів у Східній Галичині, передав ноти батькові Марії Загайкевич – знаному віолончелісту й педагогові Петрові Пшеничці.

Написана в 1933 році «Балада» Л. Ревуцького продовжує лінію захоплення композитора мелосом української спадщини й знаходиться в річищі, де народна пісня трактується вільно й оригінально. Лірико-драматичний настрій твору продовжує творчу тенденцію автора, де обидва інструменти є в органічній цілісності й творять яскраве тло віртуозного концертного твору. Зрештою, «Баладу» Л. Ревуцького згодом було двічі перевидано в Києві 1964 року: як твір для віолончелі й фортепіано, а також у перекладі для альту й фортепіано.

...Переступаю поріг дому композитора Левка Ревуцького по вулиці Софіївській у Києві. Працьовита й уважна дослідниця української музичної культури Валентина Кузик вже віддавна спонукала мене до зустрічі з немолодим Євгеном Ревуцьким, сином композитора. Обізнана з моїми зацікавленнями особистістю Василя Барвінського, вона неодноразово нагадувала про конечність такої акції. Євген Ревуцький, у минулому вчений-медик (доктор медичних наук), а на час візиту – серпень 2004 року – втомлена 85-річна людина, знаючи про мету мого візиту, зустрів мене приязно й охоче погодився на розмову. Незважаючи на похилий вік, він зберіг ясну пам'ять і проникливий розум. Вразила мене його зовнішня подібність до батька, якого знаємо з відомих портретів. Він одразу попередив, що небагато конкретного може пригадати собі з відвідин Василя Барвінського, який часто бував у їхньому домі, але охоче відповідав на мої питання, які уклалися все ж у цілком виразну картину доброзичливого й доволі тривалого спілкування двох велетнів української музики, близьких за духом.

«Наше родинне гніздо – знамените село Іржавець на Чернігівщині. У ньому був величний мурований храм із чудотворною козацькою іконою. Тарас Шевченко написав поему “Іржавець” [нагадаю кілька рядків із цієї зболеної поеми, написаної поетом підчас заслання:

...Вернулися запорожці,
Принесли з собою
В Гетьманщину той чудовний
Образ Пресвятої.
Поставили в Іржавиці
В мурованім храмі,
Отам вона й досі плаче
Та за козаками [3, с. 35]. – В. Г.]

Ми жили там до 1924 року, мені на час виїзду звідти було 5 років. На жаль, наступні події негативно відбилися на долі цього села: храм невдовзі зруйнували, зникла велична липова алея та інше. Батько вже не хотів туди повертатися. Від природи стриманий і неговіркий, він був обережний у поводженні з людьми. Але Барвінського це не стосувалося: він завжди був бажаним гостем у нашому домі. Ще з довоєнних часів (я тоді був малим хлопцем) пригадую, вони з батьком вели тривалі, теплі розмови. На жаль, деталей, про що вони розмовляли, моя пам'ять не зберегла, але відчувалася спільність бажань, думок, прагнень та розумінь. Очевидно, що це були однодумці, які мали однакове бачення подій. Часто буваючи в Києві, В. Барвінський залишав у домі ноти своїх творів і отримував у подарунок батьківські твори.

...В. Барвінський приїздив переважно сам, без дружини. Батько був дуже вражений його арештом у 1948 році. Хоч стриманий і неговіркий, він завжди категорично заперечував його провини. “Така людина не може бути в чомусь винна”, – часто повторював. Ця реакція батька мені гостро врізалася в пам'ять. Він не любив їздити, але у Львів їздив охоче, маючи на увазі, напевно, товариські побачення з В. Барвінським. Як тепер бачу львівського композитора: він виглядав точнісінько так, як на обкладинці вашої книжки [“Василь Барвінський. З музично-письменницької спадщини” [1]. – В. Г.]. Окрім Барвінського, з-поміж львів'ян у нас бували С. Людкевич і М. Колесса.

Із С. Людкевичем батько був значно стриманішим. Взагалі вдача в нього була така, що він був на “ти” лише з двома особами – Максимом Рильським і Віктором Косенком».

Ще багато чого розповів Євген Ревуцький: про свою родину, клопоти. Відчувалося, що він сповна усвідомлює тягар відповідальності за збереження батьківської спадщини, незважаючи на нелегкі обставини свого буття. Приємно й щемко було перебувати в домі, який, без перебільшення, був одним із центрів української мистецької культури та який відвідувало так багато видатних особистостей. Вся обстановка помешкання – рояль композитора, його величезний портрет на стіні, багато світлин з різних періодів життя відомого мистця – налаштувала на врочистий лад. Господар помешкання розповів, що тепер, крім онука, ним опікується Чернігівське земляцтво, яке випускає часопис «Отчий поріг» (у ньому вже були опубліковані матеріали про Левка Ревуцького). Переглядаючи фотоальбоми, ми з Є. Ревуцьким виявили чимало світлин Василя Барвінського, деякі з них невідомі донині, та враховуючи цю обставину, представник славного роду люб'язно запропонував їх мені (вони опубліковані у збірнику «Василь Барвінський у дослідженнях та матеріалах». Згодом Валентина Кузик із сумом повідомила, що не стало Євгена Ревуцького: 20 листопада 2006 року перестало битися його серце. Саме в ті роки з рук В. Кузик я отримав цінний дарунок: «Пісню про Вігчизну» В. Барвінського на слова М. Рильського для хору й фортепіано, подаровану композитором Левкові Ревуцькому. На подарованому примірнику напис: «Вельмишановному і Дорогому Левку Миколайовичу Ревуцькому в доказ найглибшої пошани і на добрий спогад про автора. Київ 24/IX/1947. В. Б.». У січні 1948 року Василя Барвінського заарештували. Цей твір, написаний у 1940-х роках, вдалося перевидати в 2014 році з оновленою редакцією слів Віктора Грабовського у видавництві «Посвіт» у Дрогобичі.

...Ця сторінка з біографії Василя Барвінського, звичайно, не є повною. Невідомо, чи збереглося листування двох композиторів. Євген Ревуцький вважав, що воно не могло бути великим, бо певного періоду композитори досить часто бачилися особисто. Крім того, можемо припустити, що В. Барвінський, перебуваючи в мордовському засланні, свідомо не турбував листовно Л. Ревуцького, аби не наразити його на зайві клопоти. Безперечно одне, що спілкування двох видатних українських мистців є прикладом високої моралі й порядності, воно увійде світлою сторінкою в історію української музичної культури.

1. Василь Барвінський. З музично-письменницької спадщини. Дослідження, публіцистика, листи / упоряд. В. Грабовський. – Дрогобич : Коло, 2004. – 256 с.
2. *Ревуцький В. Д.* По обрїю життя : спогади / В. Д. Ревуцький. – Київ : Час, 1998. – 343 с.
3. *Шевченко Т. Г.* Повне зібрання творів : у 12 т. / Т. Г. Шевченко ; ред. В. С. Бородін. – Київ : Наукова думка, 1990. – Т. 2 : Поезія 1847–1861. – 589 с.

SUMMARY

Relationships of creative people always cause interest. Especially when the figures are like Levko Revutskyi and Vasyl Barvinskyi. Their fate, originally intertwined, reflects the best features of a creative person and the intellectuals in general. Barvinskyi was extremely friendly and decent man known enough. We know his sincere desire to know Ukraine comprehensively. Therefore, these were clear Herculean efforts to establish close contacts with individuals from literary and artistic environment, primarily composers.

Vasyl Barvinskyi maintained particularly friendly relations with L. Revutskyi, D. Revutskyi, who suffered a tragic fate (he was brutally murdered in Kyiv). The son of a prominent figure, Dmytro Revutskyi – Valerian Revutsky (1910–2010) – a bright person, was also left behind Ukrainian culture. Outstanding theater scholar, teacher, writer and theater critic, most of his

100 and six-month life lived abroad from 1944 – in Italy, the UK, and from 1950 – in Canada. In 1941–1942 he founded the studio theater *Hrono* in Kyiv Conservatory, where he taught the history of Ukrainian theater, and in 1943–1944 led the drama school at the Institute of Folk Art in Lviv. Then communicated with Barvinskyi. Valerian is the author of a large number of articles and materials on the history of theater and drama, published in different countries.

Fruitful acquaintance with the author's famous doctor Yevhen Revutskyi is proved. He visited home, where his father lived – an outstanding composer. Son told about the *family nest* of Revutskyi – Irzhavets village, glorified in the same dramatic poem by T. Shevchenko. The family lived there until 1924. Unfortunately, subsequent events have adversely affected the fate of the village: the famous temple was destroyed soon, wonder-working icon of Our Lady Irzhavetska was also destroyed, partially the grand alley of lime was cut down. L. Revutskyi had never come back. In pre-war days when he faced with V. Barvinskyi there was a long, warm conversation. They felt community desires, thoughts, aspirations and understandings. Obviously, they were associates who have the same vision of events. Often visiting Kyiv, V. Barvinskyi left music of his works and received the gift of works by L. Revutskyi.

Looking over the albums of Y. Revutskyi, we can find many photographs of Barvinskyi, some still unknown. The son of composer kindly offered them for publication (*Vasyl Barvinskyi in Research and Materials*, Drohobych, 2008). It is still unknown whether the two composers preserved correspondence. Y. Revutskyi believed that it could be great for a period when composers often met. Also, we may assume that V. Barvinskyi being in exile in Mordoviya consciously bothered epistolary of L. Revutskyi to not expose it to unnecessary trouble. One thing is certain, that the communication of two prominent Ukrainian artists is an example of high morality and decency, it will go light in the history of Ukrainian music.

Keywords: Vasyl Barvinskyi, Dmytro Revutskyi, Levko Revutskyi, Valerian Revutskyi, Yevhene Revutskyi, Ukrainian musical culture, Taras Shevchenko, poem *Irzhavets*.